

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם יהודה אנטבה (עינב)
תאריך: 4.5.1998
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: אני הייתי מבקש ממך לספר על המשפחה בסוריה. איפה גרתם, על החיים באופן כללי, עד השלב שבו אתה עולה ארצה.

יהודה אנטבה: אני הייתי בגיל תשע כשעלינו ארצה. אבא שלי היה יתום מהורים. הוא גר אצל הדודים והסתובב הרבה בכל מיני בתי יתומים, עד שהתמזל מזלו והוא מצא את אמא והתחתן איתה. אני הבכור במשפחה.

ש: איפה גרתם בסוריה?

ת: בדמשק.

ש: באיזה רובע?

ת: בגטו. ברובע היהודי.

ש: בחארת אליהוד מה שנקרא?

ת: בדיוק. זה נקרא הרובע היהודי. אין שום מקום אחר. האמת היא שלא היה לו מעמד. לא היה לו הרבה כסף. לפי המצב המשפחתי הם נדדו בין בתים. עד כמה שאני זוכר, שני בתים הם עברו.

ש: חיו בשכירות?

ת: בשכירות. לא היה לו כסף ל... אני למדתי בבית הספר "אליאנס". היה שם בית ספר יהודי שכל היהודים למדו בו.

ש: אתה מדבר על איזו שנה?

ת: אני יליד 36'. בוא נגיד שזה בסביבות 43', 44'. אנחנו עלינו ב-45' ארצה. אני הייתי אז בגיל תשע. הייתי אולי בכיתה ג', ד'. אני לא זוכר את סדר הכיתות שם איך זה היה.

ש: בבית הספר למדתם גם עברית וגם צרפתית?

ת: למדנו גם עברית וגם צרפתית וגם ערבית.

ש: סורית?

ת: ערבית. זה לא סורית. זה הכתב והכל. אני אמנם לא זוכר שום דבר כי פשוט כשעלינו ארצה אני לא הייתי עם ההורים, אני הלכתי ישר לקיבוץ, כך שלא היתה לי אפשרות לדבר עם ההורים. גם בערבית אני לא שולט טוב. אני יודע לדבר, אני מבין, אבל בגלל שלא הייתי עם ההורים, השפה לאט לאט נשכחה ממני. לא מדבר טוב.

ש: הבעיה מוכרת לך.

ת: אגב, אבא שלי עבד שם בממשל הצרפתי, כי הרי באותה תקופה הצרפתים שלטו בסוריה. הוא היה עובד בממשל הצרפתי. מבחינה זו היו לו קצת פריבילגיות. היה לו דרכון, הוא עשה דרכון שהוא יכול לבוא לארץ עם דרכון.

ש: דרכון ארצישראלי, פלסטינאי?

ת: דרכון סורי שהוא יכל להיכנס [איתו] לארץ-ישראל באופן רשמי.

ש: זאת אומרת שהיה לו דרכון

ת: דרכון שהוא יכל להיכנס לארץ.

ש: דרכון צרפתי-סורי.

ת: בדיוק. שהוא יכול להיכנס לארץ מבלי שהבריטים יעשו בעיות. והוא היה בארץ לפני שעלינו ארצה.

הוא עשה סיבוב בארץ, לגשש ... המשפחה של האמא.

ש: על איזו שנה אתה מדבר בערך שהוא עשה כאן את

ת: אני חושב שנה לפני העליה. בערך ב-44'. הוא בא לגשש, לראות מה הענינים.

ש: ולא היתה לו בעיה להסתובב כאן?

ת: לא היו לו שום בעיות. היו לו ניירות שהוא יכל להסתובב בארץ חפשי.

ש: מכאן אני מבין שליהודים רגילים לא נתנו דרכונים של הממשלה.

ת: לא. רק הוא בגלל שזה היה צרפתי, אז הוא יכל להוציא דרכון ולהגיע לפה לארץ.

ש: אתה אומר שהוא הגיע ארצה, הסתובב, וחזר. כמה זמן הוא הסתובב כאן ולמה הוא

ת: הוא היה פה בערך איזה חודש ימים, הסתובב.

ש: ... אחות?

ת: לא אחות. אלה היו אחים של אמא. חוץ מאחות אחת, האחים שלה היו פה בארץ. ההורים שלה והאחים

שלה היו פה בארץ.

ש: מה היה שם המשפחה?

ת: חילוואני.

ש: איפה הם גרו בארץ?

ת: כולם בחיפה. בהדר, אזור תלפיות, לא זוכר בדיוק את הרחוב.

ש: השומר?

ת: השומר, בדיוק. שם כמעט כל המשפחה של אמא התרכזה, באזור ההוא.

ש: מתי הם עלו?

ת: אין לי מושג.

ש: אבל אתה יודע שהם חיו שם הרבה שנים?

ת: הרבה שנים בסוריה ואחר כך בשלב מסוים אמא נשארה שם והם כולם עלו לארץ. כשהיא התחתנה הם

עלו לארץ, ואפילו לפני שהתחתנה כבר חלק גדול

ש: מתי היא התחתנה פחות או יותר?

ת: אם אני יליד '36, היא התחתנה בערך ב-'34, משהו כזה.

ש: אז בסביבות 1934 הם הגיעו לחיפה כל המשפחה הזו?

ת: כל המשפחה. נשארה אחות שם, כי ככה כולם ...

ש: עד היום הם גרים שם?

ת: עד היום הם גרים. חלק הלכו לעולמם, אז נשארו לה רק שלושה אחים. השאר כולם הלכו לעולמם.

ש: משפחת חילוואני. מה השם הפרטי?

ת: של מי?

ש: של אותה אחות?

ת: אותה אחות שהיתה בסוריה?

ש: היא הגיעה ארצה?

ת: היא איננה, היא גם

ש: אה, היא נפטרה.

ת: גם היא וגם בעלה. אבל הילדים שלה, כל המשפחה שלה, נמצאים פה.

ש: אתה יכול לציין כמה שמות?

ת: מהמשפחה שלה? תיכף אני אומר לך את השם. לא, ברח לי השם. בהמשך אולי אני אזכר. אה, סליחה,

קראו להם משפחת קמחג'י. פה בארץ הם שינו את זה לקמחי, אבל המשפחה זה קמחג'י.

ש: ככה הם מופיעים היום ברחוב הזה, קמחי?

ת: אני לא זוכר אם הם גרים גם כן באזור ההוא. אל תתפוס אותי כי הילדים התפזרו. ההורים כשעלו

ארצה הם גרו באזור ההוא גם, אבל אחרי שההורים נפטרו כל הילדים התפזרו כך שאני לא יודע כרגע.

ברוך [אחי] יותר בענין, יכול לעדכן אותך, כי הוא גר באזור ההוא ומכיר.

ש: יופי. עכשיו, לגבי האבא, אתה אומר שהוא עשה כאן סיור, עשה פה ביקור.

ת: עשה ביקור, חזר ... פשוט איך אומרים, לגשש, לראות מה נעשה.

ש: כמה זמן הוא היה פה?

ת: בערך חודש ימים והוא חזר לסוריה.

ש: מה היו המסקנות שלו מהביקור הזה?

ת: אני בתור ילד לא שאלתי אותו כי לא ידעתי. מה שכן, אני בבית הספר מדי פעם ראיתי ילדים נעלמים.

ש: אתה מדבר על 1944?

ת: '44, תחילת '45, כי אנחנו באנו באפריל '45. אני רואה ילדים נעלמים מבית הספר. אני בא לאבא,

אומר לו – אבא, אני לא יודע, זה איננו, זה איננו, איפה הלכו? ואז אני בגיל הזה מתחיל גם לשמוע

סיפורים שילדים, משפחות, חבר'ה צעירים יותר גדולים ממני, בוא נגיד בני 15, 16, 17, מתחילים

לעלות לארץ. לבד, אפילו בלי ההורים. אני שומע סיפורים שילדים צעירים נתפסים על ידי השלטונות,

אם זה הסורים, אם זה האנגלים, מכניסים אותם לבית הסהר, מחזירים אותם חזרה לארץ.

ש: לסוריה? מחזירים אותם חזרה לסוריה?

ת: או למשפחה לסוריה או קצת בית סהר ומחזירים למשפחה.

ש: איזה רושם זה עשה עליך?

ת: עלי? אני רציתי לעלות לארץ. בתור ילד התחלתי ללחוץ על אבא – אבא, זה איננו, זה איננו, מה

איתנו?

ש: למה רצית לעלות?

ת: בלי שום סיבה. איך אומרים, ילדים. אתה רואה שכל הילדים נעלמים, ממש נעלמים מבית הספר. ואז הוא אומר לי שהם עולים לארץ-ישראל, ואני שואל אותו מתי אנחנו נעלה, בלי לדעת רקע, טוב, לא טוב, מה מו.

ש: אני מתכוון האם לא קיבלת איזה שהוא חינוך ציוני, כי אתה אומר שבאליאנס היה איזה מדריך או איזה שליח או שליחה.

ת: לא, לא היה אף אחד. אני לא יודע. תראה, יכול להיות שבכיתות יותר גבוהות היה. אני בגיל שלי בכיתות שלנו לא היה. לא ידוע לי על מקרה כזה.

ש: לא קיבלת שום הכשרה לאומית?

ת: לא, שום הכשרה. פשוט ילדים נעלמים ואז אני בא ואומר לאבא מה קורה עם הילדים והוא מספר לי שהם עולים לארץ-ישראל ואז אני מתחיל ללחוץ בתור ילד מתי אנחנו נעלה ונראה את ארץ-ישראל וכל מיני סיפורים. בשלב מסוים הוא מתחיל, כנראה שהוא גם ידע איך הפרוצדורה לעלות. איך הוא עשה את זה אני לא יודע. פתאום יום אחד הוא בא ואמר – אנחנו עולים לארץ-ישראל.

ש: בחודש אפריל 1945?

ת: כן. עכשיו הסיפור הוא כזה. אנחנו מתארגנים. כמובן שאני ילד, לא יודע בדיוק מה היו ההכנות ...

ש: מכרתם את הבית?

ת: לא, הבית היה בשכר דירה. לא היה שום ... אבא החליט שאנחנו עולים לארץ. הגענו לתחנת האוטובוסים בדמשק, עלינו על אוטובוס ונסענו משם לבירות.

ש: נסעתם לבד?

ת: לא. זה כנראה היה מאורגן. נסעו עוד משפחות. לא אנחנו לבד. נסענו כמה משפחות, אוטובוס שלם בוא נגיד ככה. נסענו לבירות.

ש: לא מה שנקרא בקו שירות רגיל?

ת: לא.

ש: אוטובוס מיוחד?

ת: עד כמה שאני זוכר, כמה שהזכרון אומר לי, כנראה שזה היה מאורגן. מי ארגן, מה ארגן? כנראה שזו היתה קבוצה, יכול להיות שהיו חבר'ה ישראלים שארגנו את כל הנושא הזה.

ש: אבל אתה לא זוכר את זה?

ת: לא.

ש: אתה זוכר אם כל האוטובוס היו יהודים?

ת: כל האוטובוס היו יהודים. הגענו ללבנון

ש: רגע. בדרך, בגבול סוריה-לבנון, לא עצרו לביקורת?

ת: שום דבר.

ש: נסיעה ישירה?

ת: נסיעה ישירה. היה גבול פתוח בין סוריה ללבנון.

ש: אני מבין שלא עצרו אתכם בדרכים.

ת: שום דבר. נסיעה ישירה באוטובוס, נוסעים לבלות בלבנון. אף אחד לא יודע שאנחנו עומדים בכלל לעלות לארץ. זה טיול. נוסעות משפחות ללבנון.

ש: באיזו שעה יצאתם?

ת: אני חושב שזה היה בסביבות הצהריים, שעות הבוקר, משהו כזה.

ש: שעות היום בכל אופן.

ת: כשהגענו ללבנון הגענו בשעות היום. עכשיו פה קצת חסר לי איזה מקום בדיוק, כי עם האוטובוס הגענו לאיזה שהוא מקום, לאיזה בית או מלון. זה קצת מעורפל אצלי. ישבנו שם וחיכינו עד לשעות הערב בתוך המקום הזה. מלון, בית, בית נטוש, לא יודע. חסר לי בנושא הזה.

ש: אני אעזור לך. אתה זוכר אולי היה שם בית קברות?

ת: לא זוכר.

ש: אולי היה שם מקום שהיו בו הרבה חילים?

ת: גם לא זוכר לי. בריטים לא. בלבנון היו צרפתים. לא הגענו לנושא הזה בכלל. אנחנו עדין בשטח לבנון. במקום הזה איפה שאנחנו ישבנו, חיכינו עד שעות הערב. בשעות הערב עוד הפעם, אני לא זוכר אם זה היה אותו האוטובוס או אוטובוס אחר, עלו כל המשפחות. זה היה כבר בערב אני חושב. היה חושך בכל אופן. עלינו לאוטובוס וכל המשפחה נסענו לכיוון הגבול באוטובוס בחושך. ירדנו בחושך, תשאל אותי איפה, מה, היכן? פה גם אני לא יודע. יכול להיות שיותר גדולים ממני [ידעו]. ההורים בטח. אנחנו הילדים מה אנחנו ידענו. הלכנו לאן ש

ש: אולי נדע איפה ירדת בערך, אם אתה זוכר לאיזה קיבוץ או איזה ישוב יהודי בארץ-ישראל הגעתם?

ת: זה עדיין בגבול לבנון. אנחנו לא הגענו עדיין לשום קיבוץ. בקטע מסויים הורידו אותנו מהאוטובוסים בחושך והתחלנו ללכת ברגל.

ש: אתה זוכר אם היה מישהו שהוביל אתכם?

ת: עד כמה שאני יודע היה. הובילו אותנו לא-יהודים. אני יודע שהובילו אותנו ערבים.

ש: ככה נראה היה לך?

ת: לי היה נראה וגם בסיפורים שאבא סיפר לי, הובילו אותנו ערבים ששילמו להם כסף, ההגנה או אני לא יודע איך תקרא לזה, מי שילם להם כסף. הם היו כאילו המובילים שלנו.

ש: עוד שאלה אחת ביחס למובילים – אתה יודע אם אבא הוציא מכספו כדי לשלם למובילים?

ת: באותה דרך שום כספים הוא לא הוציא. מה שהוא הוציא כסף, עד כמה שאני יודע ומהסיפורים שלו, בסוריה נתנו את כל הכסף למי שארגן את כל הנושא הזה וזהו. השאר, כל הדרך בלי כסף בלי כלום. איך שירדנו מהאוטובוסים, ישר הלכנו לאיזה שהוא מקום.

ש: עם כל הציווד שלכם עליכם?

ת: בוא נגיד שמה שיכלו לקחת לקחו. השאר השאירו בסוריה.

ש: אתה בטוח שלא היה עוד כלי רכב נפרד שלקח את המזוודות שלכם?

ת: שום דבר. מה שסחבו בידיים, עם זה הגיעו לארץ.

ש: לאחר מכן לא קיבלתם עוד ציוד?

ת: שום דבר. איך יכולנו לקבל ציוד? עלינו בלתי-לגאליים. אם חס וחלילה היה מגיע סיור, הבריטים היו עולים מאיפה זה הגיע, למה זה הגיע. שום דבר לא הגיע. מה שסחבו בידיים עם זה הגיעו.

ש: הלכתם כמה שעות.

ת: הלכנו כמה שעות בלילה, הגענו לאיזה מבנה נטוש או איזה שטח, ושם המשכנו את הלילה עד הבוקר עם מנוחה. בבוקר הביאו לנו אוכל, גם כן הערבים. אני לא יודע איפה זה היה, איך בדיוק כל העסק הזה התבצע.

ש: הביאו לכם אוכל?

ת: הביאו לנו פיתות וגבינה ואוכל לכולנו. חילקו לכולם את האוכל.

ש: זה היה אוכל ערבי? אוכל כמו שאוכלים בסוריה?

ת: כן. פיתות עם לבנה וגבינות. משהו כזה, הדברים האלה. קצת ירקות.

ש: זה לא האוכל שאוכלים בקיבוץ.

ת: בדיוק. לא בישול ולא שום דבר. מה שהערבים אוכלים.

ש: גם לא ריבה?

ת: שום דבר. רק פיתות עם לבנה, רק לנו. אבל זהו. זה היה הלילה הראשון. אני גם כרגע לא זוכר כמה ימים בדיוק לקחה לנו הדרך.

ש: זאת אומרת יש אפשרות שהדרך הזו לקחה לכם כמה ימים?

ת: אני משער, בוא נגיד איזה יומיים-שלושה. כי ביום לא הלכנו. פחדו שניתפסו. אז ביום היינו חונים. אני זוכר שבליילה הראשון זה היה איזה מבנה. לקראת הבוקר היינו שם, נשארנו עד הערב. בשעות הערב כשכבר התחיל להחשיך, המשכנו עוד פעם ללכת. אם אגיד לך שזה יומיים או שלושה, אני לא זוכר.

ש: במשך היום הייתם באותו מבנה. זה היה מבנה גדול אתה אומר. היתה לו קומה שניה?

ת: לא זוכר.

ש: נוף ראית?

ת: האמת כמו נוף מדברי כזה. הנוף של לבנון. עצים ועצים ויבש מבחינת ירק. נוף לבנוני טיפוסי, כמו שאנחנו רואים היום. עצים גבוהים וזה. מה שכן, ביום בשום אופן לא הלכנו. כל הזמן חיינו באותו מקום, הסתובבנו. הם השתדלו לשמור על השקט, האנשים לא הסתובבו יותר מדי, שלא יעוררו את תשומת לב התושבים מסביב.

ש: היו הרבה תושבים מסביב?

ת: בדואים, ערבים מסתובבים. כמובן שאם מישו היה מנסה להתקרב, השומרים האלה היו מרחיקים אותו שלא יתקרב אלינו. שלא יהיה שום מגע עם המקומיים כדי שידעו מי אנחנו, מה אנחנו... עד כמה שאני זוכר, באחד הסיפורים האלה פתאום התברר, כנראה נודע או למשמר הלבנוני או... והם הגיעו אלינו, לכל החמולה הזו.

ש: כמה הייתם בערך? אתה אומר אוטובוס שלם.

ת: אני חושב שהיינו בסביבות איזה חמישים איש, ששים איש. ילדים ומבוגרים. באיזה שלב מסויים הגיעו פתאום ז'נדרמים לבנונים. הערבים שם התחילו לשקשק. אמרו – תדברו אתם, אנחנו לא פה. היו גם

כנראה יהודים, נתנו לאיזה מישהו לייצג אם קורה משהו. הדובר של כל הקבוצה. אז באמת באו הז'נדרמים. פה שם, דיברו איתם והם הלכו. הגיעה שעת הערב, עוד פעם כל החמולה ... עם כל הפקלאות על הגב, וממשיכים ללכת.

ש: כמה היו מהמשפחה שלך? אבא, אמא, אתה, אחותך ...

ת: אבא, אמא וחמישה אחים. אני ועוד אחות אחת ועוד שלושה אחים. המשכנו הלאה ללכת. עכשיו עוד פעם, יכול להיות שכל העסק הזה זה ענין של יומיים הליכה. בתור ילד קשה לי קצת להעריך. מה שאני יודע זה שהלכנו, ופתאום עברנו נהר. עכשיו שאני חושב, משחזר, עברנו את נחל הדן והגענו לקיבוץ דן.

ש: אז היה לך ברור שזה קיבוץ?

ת: קיבלו אותנו שם יהודים וישר הכניסו אותנו לרפת או דיר, משהו שאירגנו כי ידעו שהקבוצה הזו מגיעה. לא, סליחה, אפילו לא לבית. הכניסו אותנו לפרדס כי פחדו לשים אותנו בתוך הקיבוץ שפתאום יגיעו הבריטים. הכניסו אותנו לתוך איזה פרדס, אבל הביאו לנו כל טוב. התחילו להביא לנו אוכל. זה היה נדמה לי לקראת שבת או משהו כזה. ארגנו כמו שבת, לשבת שם, אוכל ... מאהל כזה.

ש: היו אוהלים?

ת: לא אוהלים, אלא כיסוי כזה מהשמש. בכל זאת פרדסים.

ש: זאת אומרת, אם אני מבין אותך נכון, עברתם את כל המסע הזה בקיץ?

ת: באפריל, כן. אפריל זה עוד לא קיץ, זה אביב.

ש: לא היתה לכם בעיה של גשמים. מזג האוויר איפשר.

ת: איפשר. לא היה בוץ ולא היה כלום. אבל חוץ מלהיכנס לתוך המים בדין ולעבור לקיבוץ, זה ...

ש: עברתם את הדן לקיבוץ?

ת: כן, זה היה קיבוץ דן שם. באנו מכיוון לבנון. אני זוכר שעברנו נהר, ואני חושב שזה היה הדן שם.

ש: אתה זוכר שזה באמת היה קיבוץ דן?

ת: כן.

ש: איך אתה זוכר שזה היה קיבוץ דן דוקא?

ת: אחרי זה סיפרו לי, אני לא זוכר קיבוצים. אבא אמר שהגענו לקיבוץ דן. בקיבוץ דן, עד כמה שאני זוכר זה היה שישי שבת שהיינו שם בקיבוץ. לקראת מוצאי שבת התחילו לארגן אותנו, אבל זה כבר היה בארץ. לקחו אותנו עם אוטובוס או משאית והעבירו אותנו לקיבוץ יגור.

ש: דיברתם שם עברית? דיברו אתכם עברית כל הזמן או בערבית?

ת: אני אגיד לך את האמת, אני לא, אבא ידע עברית.

ש: איפה הוא למד?

ת: לא רק מבית הספר.

ש: מספרי הקודש?

ת: ספרי הקודש, בדיוק. הוא ידע עברית, הוא ידע גם צרפתית, הוא ידע הכל. אני, מאיפה אני יודע אם זה עברית או לא עברית? אני מאמין שהיו כאלה דוברי ערבית ואחר כך היו מתקשרים עם היהודים. אני מאמין שדיברו ערבית. בקיבוץ דן, אבא עזב אותנו. נשארנו עם אמא. למה הוא עזב אותנו? קודם כל הוא

יכל להסתובב חפשי. היה לו את הדרכון או אישור. לא היתה לו בעיה עם הבריטים שיחשבו שהוא זה. לא זוכר אם היו כאלה חתימות כמו שהיום, אבל הוא יכל להסתובב. עובדה שהוא עזב אותנו והלך לחיפה להכין את המשפחה שאנחנו בדרך.

ש: התכנית שלכם היתה להגיע למשפחה בחיפה?

ת: אני לא יודע. אבא לא כל כך רצה להגיע למשפחה, אבל בלי בררה. הוא הלך לארגן כבר את הכל כדי שניקלט.

ש: אתה אומר שמקיבוץ דן העבירו אתכם במשאית או באוטובוס לקיבוץ יגור, אבל בדרך יש מחסומים של המשטרה הבריטית.

ת: הכל היה בחושך, בלילה.

ש: בלילה לא עצרו אתכם?

ת: בלילה שום דבר. לא יודעים כלום. משאית עם ברזנט סגור. אמרו לנו לא לדבר, לילדים שישמרו על שקט וזהו. הגענו לקיבוץ יגור. שיכנו אותנו שם במתבן או משהו כזה. ישנו שם בלילה במתבן הזה. למחרת בבוקר התחילו לאט לאט לפזר את המשפחות, לקחו אותם לחיפה.

ש: לאן בחיפה?

ת: נדמה לי בהדר שם, איך זה נקרא? זה היה שם של הסוכנות.

ש: בהדר היו משרדי הסוכנות?

ת: כן.

ש: לא ההסתדרות?

ת: לא זוכר. אל תתפוס אותי במילה כי אני לא, אני הייתי ילדון. אני יודע שהסוכנות.

ש: בהדר. אתה זוכר אולי רחוב?

ת: לא זוכר. שם אנחנו פרשנו מכל הקבוצה למשפחה. השאר כל אחד לאן הלך? לאיפה הלכו? כל אחד בהתאם לסידור שלו.

ש: שם בחיפה, אולי אתה זוכר לאחר מכן, מה היה שם האיש שטיפל בכם?

ת: לא, כי אבא עשה את הכל. אני יודע שמיגור, כשהגענו כבר לסוכנות, אצלנו כבר הכל היה מסודר. אבא לקח אותנו למשפחה. [לא יודע] מה הוא סידר שם כי הוא עזב אותנו, הוא לא היה איתנו, כך שאני לא יודע בדיוק מה הוא עשה ואיפה הוא היה.

ש: כשהייתם עוד בדרך, אתם זוכרים אם עברתם איזה שהוא רישום, רשמו אתכם, שמות, לקחו פרטים?

ת: אני יודע שלא. אני מאמין שעשו את זה. יש לי קצת בעיה מבחינת גיל. כשעלינו ארצה לקחו בקיבוץ דן את כל התעודות שלנו, את כל התעודות של ההורים, כדי שאם חס וחלילה תופסים אותנו האנגלים, אין תעודות, אין שום דבר. המעשה הראשון היה שלקחו את כל התעודות, כדי שאם במקרה ניתפס, אין לנו תעודה, לא יודעים פה ושם.

ש: החליפו לכם את הבגדים?

ת: אני לא זוכר שהחליפו. ... עם אותם הבגדים, או החליפו בגדים, אני לא זוכר.

ש: ביגור שוב עשו לכם רישום?

ת: לא.

ש: ביגור כבר לא עשו שום רישום?

ת: עד כמה שאני יודע לא עשו שום רישום.

ש: ובסוכנות בחיפה?

ת: אמרתי לך, נראה לי שאבא הכין את הכל כי הוא עזב אותנו, הגיע לשם. כשאנחנו באנו, היינו מעט מאוד בסוכנות. אבא ישר לקח אותנו והלכנו להורים של אמא.

ש: בכל אופן לסוכנות בחיפה הגעתם בלי אבא.

ת: בלי אבא.

ש: שם פגשתם אותו, בסוכנות בחיפה?

ת: שם הוא קיבל אותנו והלכנו למשפחה. מה שכן, אני ואחותי, היות שאבא כנראה הלך לחפש עבודה והלך לסוכנות, אז התנאים היו, קודם כל גם המשפחה של אמא לא היו עשירים והוא לא רצה להיות נטל עליהם אז הלך לחפש עבודה. כדי להקל עליו, שלחו אותי ואת אחותי לקיבוץ אבוקה. היום הקיבוץ הזה לא קיים, אבל זה היה על-יד מעוז חיים, נוה איתן, באזור הזה. עמק הירדן, עמק בית שאן. אותי ואת אחותי, שני הגדולים, העבירו לשם. אבא נשאר עם אמא ועם שלושה ילדים בחיפה אצל המשפחה.

ש: שם האחות שלך?

ת: אסתר. אבא ואמא ושלושת הילדים הקטנים, נשארו אצל המשפחה, ההורים של אמא.

ש: משפחת חילוואני?

ת: כן.

ש: מה היו שמות ההורים שלה?

ת: שלמה ואסתר חילוואני, סבא וסבתא שלי. אני עזבתי את ההורים, הלכתי לקיבוץ, קרוב לשנה לא ראיתי אותם. הם גם לא ידעו בכלל איפה אני.

ש: לפני המעבר לקיבוץ אני רוצה עוד להבין נקודה. אתה אומר שהכל בעצם היה מסודר, אבא ארגן הכל. אבל בכל זאת אני רואה שבשלב מסוים, אתה והאחות אסתר עוזבים את המשפחה ועוברים לקיבוץ. איך התארגן כל העניין הזה? מי הנחה אתכם לשם?

ת: אבא. עוד פעם, אנחנו היינו ילדים. לא הלכתי לעשות. אבא הלך כנראה לחפש ...

ש: אתה אומר שבקיבוץ אבוקה הייתם שנה. אבא בא, ביקר אתכם. אתה לא זוכר מי לקח אתכם, מי העביר אתכם? נאלצתם לעבור לקיבוץ קרית ענבים?

ת: בקרית ענבים לא היתה משפחה מאמצת. היה שם בית ילדים. בבית הילדים הזה לא היינו רק אנחנו לבד. אני יודע שהיו שם ילדים שהגיעו גם מחו"ל. זאת אומרת, ילדים של ...

ש: ילדי חוץ.

ת: ילדי חוץ, בדיוק. או ילדים של משפחות שההורים התגרשו, וכמונו, עולים חדשים.

ש: מעפילים. וילדי הקיבוץ גם כן.

ת: וילדי הקיבוץ גם, אבל למעשה ילדי הקיבוץ לא היו גרים איתנו. ילדי הקיבוץ היו גרים בבתי שלהם. רק ילדי חוץ היו

ש: בחברת ילדים.

ת: בחברת ילדים, בדיוק.

ש: אז בקרית ענבים לא היתה נהוגה לינה של ילדים בחברת ילדים?

ת: לא. הילדים היו גרים אצל ההורים. רק הקטנים, בגן, היה להם

ש: גן ילדים.

ת: לילדים הקטנים. אבל היותר בוגרים, רק ילדי חוץ היו גרים ביחד.

ש: שם למדתם איפה?

ת: שם למדנו בקרית ענבים. היה בית ספר יסודי. אמנם אני כבר לא הייתי בכיתה א' כי שם העלו אותי

לכיתה הרבה יותר גבוהה, ל-ג' או ד'.

ש: והאחות?

ת: האחות לכיתה ב'. משהו כזה.

ש: זאת אומרת חזרתם לכיתות המקוריות מבחינת הגיל.

ת: כן.

ש: הבנתי.

ת: אנחנו למדנו שם. לא היתה משפחה מאמצת. כל אחד חי את החיים שלו. בגדים היינו מקבלים, הקיבוץ

היה מקבל בשבילנו מ"אתא" או אני לא יודע מאיפה. אנחנו, ילדי החוץ, ולא כל ילדי החוץ אלא תקרא

לזה ילדי העולים או המעפילים, היינו מקבלים השכרת ביגוד מ"אתא" או משהו כזה. זה מה שאני זוכר.

ש: מוזן אני מבין קיבלתם, אכלתם בקיבוץ, בחדר האוכל?

ת: הכל כמו כל ילדי הקיבוץ. חדר אוכל, משחקים, הכל עם ילדי הקיבוץ. רק הלינה לא עם המשפחות,

לינה לבד.

ש: אתה זוכר באותה תקופה שמישהו מבחוץ בא לראות אתכם, להתעניין בשלומכם?

ת: אף אחד. בשלב מסויים רק אבא הגיע ואמא, כי אבא עבד ב"סולל בונה" והיה בית הבראה בקרית

ענבים. הוא היה מגיע לקרית ענבים אז הוא כבר היה גם מבקר אותנו. היה בא לבית ההבראה לנוח מטעם

העבודה אז הוא כבר היה גם בא לבקר אותנו.

ש: כמה שנים הייתם שם?

ת: היינו שם בערך עד שנת 53'.

ש: אתה ואחותך הייתם בקרית ענבים.

ת: אני ואחותי היינו בקרית ענבים.

ש: חוץ ממך והאחות, היו שם עוד מעפילים או ילדים מסוריה ולבנון שהגיעו?

ת: מסוריה ולבנון לא. אבל אני יודע שהיו ילדים מבולגריה, לא הרבה. היו ילדים מיוון. היתה תקופה של

עליה של ילדים מפולניה. הגיעו ילדים מפולניה, הגיעו ילדים מצ'כיה. הגיעו מכל אירופה שהתחילו לעלות

אז אחרי השואה ומלחמת השחרור. הגיעו ילדים מכל מיני ...

ש: הבנתי. באותה תקופה של 7-1946, מארצות המזרח, הגיעו ילדים לקרית ענבים?

ת: לא. רק אני ואחותי. לא זכורים לי ילדים מעוד ארצות המזרח שהגיעו.

ש: היו שם עוד חברות ילדים בקיבוץ או שאתם הייתם חברת הילדים היחידה?

ת: היתה חברה אחת של כל הקיבוץ. היינו חברת ילדים

ש: אבל היו גם ילדים ישראלים.

ת: כן, ילדים של משפחות פרודות, בוא נגיד. ההורים אמרו שהם לא יכולים לגדל את הילד, לפחות ישלחו אותו לקיבוץ וישלמו כסף לקיבוץ. גם היום זה ישנו. משלמים לקיבוץ כסף [ואומרים -] תגדלו לי את הילד, עם בית ספר וכל החינוך והכל.

ש: יש לך מושג מי מימן את השהייה ואת הלימודים?

ת: לא.

ש: אבא שילם?

ת: אבא לא שילם גרוש. זה מה שאני יודע כי את הביגוד היינו מקבלים מ"אתא" או אני לא יודע ממי. עד היום זכור לי שהיינו הולכים לקבל ביגוד. איך הקיבוץ היה מקבל את זה וממי, אם מהסוכנות או לא, אני לא יודע. אני רק יודע שביגוד היינו עושים, פעם בשנה לראות לפי המידות ולקבל את הביגוד לפי המידות שלנו, או שהמטפלת שלנו בקיבוץ הייתה נוסעת ומביאה את הבגדים.

ש: בוא אני אשאל אותך לגבי הבגדים. אתה אומר שפעם בשנה הייתם מקבלים ביגוד. מה קיבלתם?

ת: הכל. אם זה נעליים, אם זה מכנסיים, תחתונים, גרביים, חולצות, מעילים, סוודרים. בכל זאת זה אזור קר אז היינו מקבלים סוודרים, מעילים, חולצות, גופיות.

ש: בכמות כזאת שזה הספיק לשנה שלמה?

ת: תראה, בדרך כלל בקיבוץ אתה לא מתחיל להסתכל, לא היו לנו דוקא את [הבגדים] שלנו. היינו מקבלים ביגוד כמו כל ילדי הקיבוץ. חסרות גופיות, אתה הולך, יש שם מרכז שאתה לוקח גופייה או משהו כזה.

ש: זה מה שרצייתי לשמוע ממך, אם הבגדים שלכם היו מונחים בארון שלכם או שבמחסן הכללי?

ת: המחסן הכללי. לא היה מסומן או כתוב "יהודה" או כמו שהיום, נדמה לי שיש היום קיבוצים שזה מסומן.

ש: אז באותה תקופה שלכם, לכל הילדים אותם הבגדים.

ת: כן. פשוט היו מקבלים הקצבה. הקיבוץ היה מקבל הקצבה בשבילנו. קומבינה.

ש: קיבלתם חבילות מיוחדות בחגים?

ת: לא. שום דבר. מה שכן, היה לנו משהו קצת צורם. בתקופת המלחמה או קצת אחרי זה, ילדי הקיבוץ היו מקבלים כל מיני מתנות וחבילות. אני יודע רק שדברים שאז הסתכלתי עליהם נראו לי מאוד מאוד יקרים. מאיפה הקיבוץ קיבל אותם? הם היו כנראה מארצות הברית, היו שולחים מתנות לקיבוצים. הייתי רואה שילדי הקיבוץ מקבלים כל מיני מתנות יפות ולנו זה היה שורף את העינים.

ש: מה זה מתנות יפות? למה אתה מתכוון?

ת: מכונית חשמלית, צעצועים, מעילים כאלה יפים כמו שהיום אנחנו מסתכלים עליהם כאלה מבריקים. אנחנו היינו מסתכלים על זה קצת בקנאה. היינו הולכים ... כמו שאומרים והם מקבלים כאלה עם פרווה פה, פרווה שם. מאיפה הם היו מקבלים? לא יודע.

ש: לגבי צרכי חינוך – ספרים, מחברות?

ת: הכל היה בקיבוץ. זה כללי. בבית הספר זה היה כללי.

ש: מבחוץ בכל אופן לא שלחו אליכם?

ת: שום דבר. אנחנו ... כמו ילדי הקיבוץ, אם זה בית ספר, חינוך. [הכל] היה כמו ילדי קיבוץ. מחברות, אם נגמרה לך מחברת, היה בבית הספר מחברות, היית הולך ולוקח מחברת. ספרי לימוד, היתה לך ספריה של כל הלימוד, מה שצריך, הולכים ו... .

ש: מי טיפל בכם שם בחברת הילדים? היתה לכם

ת: בחברת הילדים היתה מטפלת קבועה מהקיבוץ שהיא היתה מטפלת בכל הילדים. זה היה התפקיד שלה. להעיר את הילדים בבוקר, לשמור על הניקיון, דואגת שישטפו את החדרים, כל הדברים האלה.

ש: את כל הנקיונות אתם עשיתם?

ת: כן. את החדרים שלנו אנחנו, כל אחד סידר את החדר שלו, את המיטות, הכל. ילד שהיה קטן מדי היא היתה עוזרת לו. אבל כעקרון אנחנו סידרנו.

ש: עד 1953, נכון?

ת: כן.

ש: בוא נחזור קצת אל האבא, המשפחה. איך היא התארגנה? מה אתה יודע? אני מבין שבהתחלה אבא היה עם הסבא והסבתא.

ת: היו אצל הסבא והסבתא. בשלב מסוים התחיל קצת להיות צפוף מדי ואבא הרגיש לא נוח כי בכל זאת זו לא משפחה שלו, זו המשפחה של אמא. בשלב מסוים הוא הרגיש מועקה. הם חשבו שהם מפרנסים אותו. אתה מכיר את הדעות של עדות המזרח. מפרנסים אותו וזה, והוא לא רצה להיות לנטל עליהם. עוד פעם, אני לא הייתי בהליך הזה. פתאום הם עזבו את המשפחה ועברו לפה לפתח תקווה. קיבלו דירה פה בשכונת עקיבא. הקימו שכונה של עולים חדשים, משהו כמו שהיה פעם מעברה. בהתחלה היה מבנה כזה נטוש שחילקו אותו לארבע משפחות. האזור שבו הם היו גרים, שהעבירו אותם, זה היה פעם קיבוץ.

ש: איזה קיבוץ?

ת: ברח לי השם מהראש. היה פה איזה קיבוץ והקיבוץ עזב את המקום.

ש: קיבוץ שהתיישב אולי בכפר ערבי לשעבר?

ת: לא. זה היה קיבוץ שעזב מפה. אני לא יודע בדיוק איך זה. מה שאני יודע זה שהיו איזה שני בתים כאלה מסכנים, מאורכים. שיכנו כל ארבע משפחות בבניין. היתה כזאת מקלחת משותפת. המקלחת שהיתה של הקיבוץ נשארה. אלה שהיו גרים שם השתמשו בזה למקלחות ולכביסה. לאט לאט בנו את כל השכונה הזאת.

ש: זאת אומרת המשפחה קיבלה את זה מהסוכנות או ממי? תגיד אתה.

ת: לא יודע. אני חושב שמהסוכנות הם עברו. אבא כנראה הלך וסידר, לא יודע מה, והעבירו אותם.

ש: בכל אופן הוא לא קנה את זה.

ת: לא, הוא לא קנה. הוא קיבל את זה עם עוד ארבע משפחות. בשני הבנינים היו שמונה משפחות.

ש: איך קוראים לשכונה הזו?

ת: עכשיו זה שכונת עקיבא. אני חושב שגם זה היה אז קיבוץ עקיבא. נדמה לי שקראו לזה קיבוץ עקיבא.

ש: אז יש לך זכרון טוב, אתה רואה?

ת: קיבוץ עקיבא. שם הם חיו, לא יודע כמה שנים.

ש: באיזו שנה אבא עבר?

ת: שנה או שנתיים אחרי זה.

ש: 1948?

ת: בערך '48, משהו כזה.

ש: זה היה לפני המלחמה או אחרי?

ת: אני חושב אחרי המלחמה.

ש: אחרי מלחמת השחרור?

ת: כן. הוא גר שם.

ש: עם כל המשפחה, נכון? עם שאר הילדים?

ת: כן. אני ואחותי עדיין היינו בקיבוץ. הוא עם שאר הילדים עברו לפה, חיו בחדר אחד. הוא והילדים וכולם. חדר ... לקח את הפינה, זה היה חדר יותר גדול.

ש: אני מבין שאתה הגעת לבית?

ת: כן. הייתי בערך שנה, והגעתי אליהם גם כן אחרי מלחמת השחרור. הוא ידע שאני בקרית ענבים אבל הוא לא הגיע אלי לשם ואני גם לא הגעתי אליהם. רק אחרי מלחמת השחרור.

ש: רק אחרי מלחמת השחרור הוא הגיע אליך פעם ראשונה לקרית ענבים?

ת: כן.

ש: ואתה הגעת להנה וראית את התנאים ואת הבית?

ת: כן. יצא לי איזה חג אחד שהוא בא ולקח אותנו והביא אותנו לפה לראות את הבית.

ש: באיזו שנה הצלחת לבקר?

ת: '49 אני חושב. '48 או '49.

ש: אני מבין שהמשפחה המשיכה לגור שם באותו בית.

ת: עד שבנו את השכונה. אחרי זה, בשלב מסוים

ש: באיזה שלב?

ת: לא זוכר כי אני לא הייתי עם ההורים. בפעם אחת שהייתי הם גרו במבנה הישן. בפעם השניה שהוא בא לקחת אותנו אני חושב שאולי זה היה שנה וחצי או שנתיים אחרי זה, כבר התחילו לבנות כמו שיכון כזה לעולים חדשים.

ש: משהו בסביבות 1951?

ת: משהו כזה. כי כל השטח הזה היה כמו מעברה, אבל בנינים.

ש: וקראו לזה שכונת עקיבא או מעברת עקיבא?

ת: לא. על אותו שם קראו לזה שכונת עקיבא. במקום קיבוץ עקיבא קראו לזה שכונת עקיבא.

ש: והמשפחה קיבלה גם חדר?

- ת: חדר וחצי. במקום חדר קיבלו חדר וחצי וגרו שם.
- ש: ספר לי קצת על התנאים של אותה דירה. מה היה בדירה?
- ת: כלום. זה היה חדר ומטבח קטן. זו היתה כל הדירה.
- ש: חדר ומטבח. גם שירותים?
- ת: לא. שירותים בחוץ. היה קומפלקס כזה, מבנה מאורך, שלכל בנין היו בית שימוש ומקלחת. היו ארבעה בנינים, עשו כמו מבנה כזה בהרכבה, עם ארבעה בתי שימוש וארבע מקלחות לארבעה בנינים. לכל בית היתה מוקצבת מקלחת ובית שימוש.
- ש: לכל שיכון?
- ת: לא שיכון. מבנה. בית. בבית היו ארבע משפחות ולכל ארבע משפחות היה בית שימוש ומקלחת.
- ש: זאת אומרת ארבע משפחות חיכו והשתמשו באותה מקלחת ואותם שירותים?
- ת: כן. ככה הם חיו עד שמי שהיה לו כסף לאט לאט התחיל להגדיל כי נתנו אפשרות להגדיל, בנייה, שירותים. לאבא למשל בהתחלה לא היה כסף, הוא עבד ב"סולל בונה".
- ש: מתי הוא התחיל לעבוד ב"סולל בונה"?
- ת: תיכף איך שהוא עבר לפתח תקווה, ישר סידרו לו עבודה בבניין.
- ש: זה היה המקצוע המקורי שלו?
- ת: לא, איזה מקצוע? לא היתה לו עבודה אחרת. שלחו אותו ללשכת העבודה, הלך ללשכת העבודה. אמרו לו שיש עבודה בבניין, לך תעבוד בבניין, איפה שיש.
- ש: רק אני רוצה שניה לחזור, מה עשה אבא בסוריה?
- ת: אבא בסוריה היה פקיד שליח של הממשלה הצרפתית. היה שם איזה גנרל גדול שהוא היה הפקיד שליח שלו. להביא מכתבים ודואר. אבל לא היה לו שום קשר לבניין.
- ש: ואת העבודה הוא קיבל מלשכת העבודה. לשכת העבודה של ההסתדרות?
- ת: כן.
- ש: הוא היה חבר הסתדרות?
- ת: כן. לא היתה בררה.
- ש: לא היתה לו בררה אתה אומר?
- ת: לא היתה לו בררה אז.
- ש: זאת אומרת הוא היה גם חבר מפלגה? חבר מפא"י?
- ת: חבר מפלגה ... מפלגת מפא"י.
- ש: אז הוא היה חבר מפא"י וחבר ההסתדרות וככה הוא קיבל עבודה.
- ת: כן.
- ש: מה אשתו עשתה?
- ת: טיפלה בילדים.
- ש: עקרת בית.
- ת: אז לא היה נהוג שהאשה עובדת.

ש: יש לי עוד שאלה ביחס לשיכון. מי בנה את השיכון הזה?

ת: עד כמה שאני יודע סולל בונה בנתה. מי עשה את זה? אני מאמין ...

ש: עמיגור, עמידר? מי היתה החברה המשכנת?

ת: לא יודע. אני מאמין שזו הסוכנות. לא, אתה צודק, עמידר. עמידר היתה בעלת הבית. הקבלן היה סולל

בונה אבל עמידר היתה בעלת הבית. אבא קיבל שם דירה ושילם שכר דירה לעמידר, לפי משכורת או לא

יודע. ככה היו משלמים עד שבשלב מסויים היה אפשר לקנות את הדירה הזו.

ש: אבא עבד בסולל בונה אני מבין.

ת: כל הזמן בסולל בונה עד שיצא לפנסיה.

ש: אז מהבחינה הזו היתה עזרה מוסדית. גם עבודה וגם

ת: זה לא כל כך. אתה קורא לזה עזרה? למצוא מקום עבודה? אבל זה לא, מה זה עזרה?

ש: אבל היה מי שכיוון אתכם.

ת: כן, ברור שכיוונו אותו. האמת היא שהוא היה סוס עבודה. כל כך היו מרוצים ממנו. אני זוכר עד היום

שהמשפחה היתה גדולה והיה לו שם רק חדר וחצי, לא היה יותר. אז הוא הלך למנהל סולל בונה בפתח

תקווה. כבר נולד הילד העשירי והיו עשרה ילדים שם בבית. אחר כך כבר באתי לשם בשלב יותר מאוחר,

אבל בכל זאת זו משפחה גדולה. אז עזרו לו.

ש: הוא ... למקום אחר או ... ?

ת: לא. באותו בית. תוך כדי העבודה הוא התחיל [להרחיב] את הבית עם תכניות. גם כן אישרו לו ועשו לו

תכניות, עזרו לו בהכל, בכסף, הלוואות וכל הדברים האלה. גם בחומר עזרו לו. מסולל בונה הביאו לו

בטון והביאו לו בלוקים כדי לעזור לו.

ש: אבא היה גם פעיל בהסתדרות או במפלגה?

ת: הוא היה פעיל עד שבשלב מסויים נשבר לו.

ש: עד לאיזה שלב?

ת: לא זוכר שנה.

ש: פחות או יותר. שנות הששים? אמצע שנות הששים?

ת: בסביבה הזו. שם הוא כבר התיימש כי כל פעם היו באים לשכונה, הוא היה פעיל מאוד, היה מארגן

להם קולות ואנשים ולהביא אנשים לבחירות לקלפי. וכל פעם היו באים לשכונה ונואמים ומבטיחים –

נעשה שבילים, מדרכות, גנים. עברו הבחירות, לא דובים ולא יער. אף אחד לא ראית. היום אני יכול

לקחת אותך לשכונה הזו [נראית] כמו שהייתה בשנת '47, '48 כשבנו, עד הירקון. אחד הוסיף לו פה עוד

איזה חדר קטן, פה עוד איזה בית שימוש, פה עוד איזה מטבחון. ככה נראית השכונה היום.

ש: קודם שאלתי אותך אם האבא היה פעיל. אני מבין שהפעילות שלו היתה בעיקר בתחום המפלגה,

ההסתדרות?

ת: כן.

ש: היתה לו גם פעילות שקשורה לעדה?

ת: לא. לא היו הרבה סורים פה. היו שם כמה משפחות אבל הוא לא ...

ש: השכונה היתה מעורבת?

ת: היו כמה משפחות סוריות. היו איזה ארבע, חמש משפחות סוריות.

ש: בשכונת עקיבא.

ת: כן.

ש: אתה יודע משהו על המשפחות האלה?

ת: אני מכיר את המשפחות אבל מי הם, מה הרקע שלהם או איך הם הגיעו [אני לא יודע], כי היו כאלה שהגיעו אחרי מלחמת השחרור, היו כאלה שבאו גם כמונו בהעפלה בלתי לגאלית.

ש: בכל אופן אתה אומר שחלק מהמשפחות האלה הגיעו לפני המלחמה, חלק הגיעו אחרי, אבל מי שהגיע אחרי אני מבין הגיע גם כן באופן לא חוקי.

ת: אחרי המלחמה כבר ...

ש: אבל הם יצאו מסוריה.

ת: הם יצאו מסוריה אז הם הגיעו או דרך תורכיה או כל מיני דרכים. אבל זה כבר היה חוקי. זה לא שהבריטים ישבו פה ואמרו לך – חביבי, תפסנו אותך, יאללה ...

ש: הכוונה שלי מסוריה.

ת: מסוריה כן. ברחו מסוריה. היו כאלה שברחו מסוריה. אחרי מלחמת השחרור אנשים כבר התחילו לברוח מסוריה. לא נתנו לצאת.

ש: אתה יודע איך הם עשו את זה?

ת: חלק אני יודע. חלק אפילו גם מהמשפחה שלנו. חלק עלו דרך תורכיה. הגיעו לגבול תורכיה ומתורכיה הם הגיעו לארץ.

ש: על אילו שנים אתה מדבר?

ת: שנות החמישים ומשהו, ששים ומשהו. מהמשפחה של אמא, בת אחות שלה למשל הגיעה בכלל דרך פרס.

ש: מתי? באיזו שנה הם הגיעו?

ת: לא זוכר. אני יודע שדרך פרס. האחות מהכיוון של אמא הגיעה דרך פרס.

ש: מה שאני ביקשתי לשאול זה האם אותם ארבע או חמש משפחות שהיו בשכונה הגיעו בבת אחת, היו מאורגנות? כל אחת בעצמה?

ת: באמת שאין לי מושג. אני יודע שאבא היה מדבר איתם, הם סיפרו שגם הם עלו בצורה כזאת, אבל לא עלינו יחד איתם. כנראה קבוצות קבוצות. היו מארגנים קבוצה ומביאים אותה. מארגנים קבוצה אחרת. מכל מיני קבוצות יכול להיות ...

ש: פה באזור פתח תקווה חוץ משכונת עקיבא היו עוד עולים מסוריה ולבנון? היה בית כנסת לעולי סוריה ולבנון?

ת: לא פה, לא. בית כנסת לעולי סוריה לא, אבל לעדות המזרח אני יודע, אבא היה יורד לעיר שם [לבית הכנסת] של עדות המזרח.

ש: לא היה בית כנסת של עולי סוריה ולבנון?

ת: אין בפתח תקווה לעולי סוריה. היו משפחות סוריות ותיקות-ותיקות שאבא הכיר אותם מבית הכנסת. אבל הן עלו הרבה שנים לפניו.

ש: בכל אופן אתה אומר שלא היה כאן איזה שהוא בית כנסת של העדה, של הקהילה הסורית?
ת: לא. לא היה שום דבר.

ש: אין בפתח תקווה?

ת: לא, אין. גם בית הכנסת הזה למשל איפה שאבא גר, זה לא היה בית כנסת של סורים. זה בית כנסת שבדיוק שהגיעו לשם לשכונה, כשבנו את השכונה, אז כבר הגיעו עיראקים ופרסים, וזה היה בית כנסת משותף של עדות המזרח.

ש: היו עוד עדות באותה שכונה?

ת: בטח. בעיקר פרסים ועיראקים.

ש: אשכנזים?

ת: אשכנזים כן, אבל לאשכנזים היה בית כנסת אשכנזי.

ש: היו בשכונה?

ת: כן. היו בשכונה גם אשכנזים.

ש: בסדר. נחזור אליך ולאחות. הגענו ל-1953. אתם עדיין בקרית ענבים. מה קורה איתך הלאה?

ת: לאבא בשלב מסויים היתה כבר משפחה גדולה. אני כבר נהייתי כמו שאומרים בעברית גסה "סוס גדול". אבא בא לקיבוץ ואמר להם – תשמעו, אתם רוצים שהבן יישאר בקיבוץ? אני רוצה עזרה.
ש: כן.

ת: כי הוא עבד לבד, משפחה גדולה, הכסף לא הספיק, תקופת צנע, תקופה קשה. הוא אמר – אתם רוצים? אני רוצה עזרה מהקיבוץ. והקיבוץ מאוד רצה שאני אשאר, הם לא רצו שאני אעזוב.

ש: אם ככה אתה אומר שב-1953 עזבת את הקיבוץ?

ת: עזבתי את הקיבוץ לא מרצוני.

ש: היה לך טוב שם?

ת: מאוד טוב. מכל הבחינות, מכל התנאים, מכל וכל.

ש: מה עשית שם בשנה האחרונה?

ת: הייתי עוד ילד, כולו בכיתה ט'. החיים עוד לפניי, אם זה לימודים, אם זה להתחיל לחשוב על העתיד, מה ללמוד, מה לא ללמוד.

ש: אני מבין אבל שבכיתה ט' ילדי הקיבוץ עצמם עובדים קצת, נכון? לא רק לומדים.

ת: מבית הספר היו תקופות שהיינו עובדים חצי יום או שבתקופת הקטיפה, כל מיני תקופות מסוימות, היינו מבית הספר הולכים ועושים את העבודות.

ש: קראו לזה גיוס, נכון?

ת: גיוס. והיה משק ילדים. היתה פינת חי, גן ירק, הכל. מטעם בית הספר היו לנו את הדברים האלה שהיינו עושים אותם.

ש: עשית בדיוק מה שכל ילדי הקיבוץ עשו?

ת: מבחינה זו בדיוק כמו ילד קיבוץ. בתקופה ההיא גם ילדי הקיבוץ כבר היה להם, חלק מילדי הקיבוץ היו גם גרים איתנו. זו היתה תקופה שכבר ילדי הקיבוץ ש: חברת נוער.

ת: בדיוק, חברת נוער, אסיפה של כל הילדים. היו עושים בדיוק כמו בקיבוץ פעם בשבוע אסיפה כללית, החלטות. ממש חברת ילדים גדולה בדיוק כמו המבוגרים. ש: קיבוץ קטן.

ת: אני נאלצתי לעזוב את הקיבוץ. הקיבוץ אמר לו – תשמע, אנחנו קיבוץ, אנחנו לא יכולים לעזור למשפחות בכסף. התחלתי לעבוד בכל מיני עבודות מזדמנות של הנוער העובד. אם זה איסוף תפוחי אדמה, אם זה ללכת לעשות קטיף. שלחו אותי לאיזה מפעל פה, "המלחים", לעשות כל מיני עבודות במסגרות, ריתוכים. ילד, הנוער העובד.

ש: בנקודה הזאת אני פשוט רוצה [לוודא]. הגעת הביתה לבית ההורים. כיתה ט', 1953. לא נכנסת לבית ספר?

ת: לא. הייתי מוכרח ללכת לעבוד לעזור לאבא. אבא לא יכל לעמוד בזה. הוא אמר לי ללכת לנוער העובד ולהתחיל למצוא [עבודה].

ש: אבל אתה באותה תקופה, זה היה הנוער העובד והלומד או רק הנוער העובד?

ת: הנוער העובד והלומד, אבל אני לא יכולתי ללמוד.

ש: לא חייבו אותך?

ת: לא. לאבא היו קשרים בהסתדרות ובמפלגה וכל הדברים האלה. בהתחלה התחלתי לעבוד כמו שאני אמרתי לך. פה קטיף תפוחי אדמה, פה עגבניות, פה ...

ש: לשכת עבודה? היית הולך ללשכת העבודה?

ת: הנוער העובד. איפה שהנוער העובד שלח אותי. נגיד היום בא איזה חקלאי שהיה צריך ילדים לאסוף תפוחי אדמה. [היו אומרים לי -] קח את התרמיל, יאספו אותך, תגיע למקום זה וזה, עם אופניים, בלי אופניים, תגיע למקום, תגמור את העבודה וזהו. היות שלאבא היו קשרים במפלגה, לקראת סוף '53 או משהו כזה, בוא נגיד שלא עבדתי בעבודות מזדמנות כאלה הרבה זמן. עבדתי ב"מלחים". באתי יום אחד אחרי העבודה, אתה מכיר ריתוכים, העיניים בוערות. אמא אמרה לי שבשום אופן אני לא הולך יותר לשם. אני אשב בבית ולא אלך לעבוד שם. אז אבא הלך לנוער העובד.

ש: אז אבא אירגן לך. בזכות הקשרים שלו עברת לסירקין, למחנה הצבאי שם, היית שוליייה. עבדת ולמדת. סיימת שם י"א ומשם, אחרי י"א, הלכת לצבא לחיל האוויר ובהמשך לתעשייה האווירית.

ת: לא. בהמשך דוקא לא לתעשייה האווירית כי זה היה בדיוק תקופת מיתון.

ש: אתה מדבר על שנות הששים המאוחרות?

ת: בדיוק ב-60'. אני השתחררתי בערך בסוף '59 מהצבא, ספטמבר. בתעשייה האווירית היה מיתון, לא קיבלו שם, אז עבדתי בבניין. היתה תקופה גם, את סירקין העבירו לתל נוף. אני אמנם המשכתי ללמוד בבית הספר "עמל", אבל את סירקין העבירו לתל נוף ואותי פיטרו. לא העבירו את השוליות לתל נוף. את כל השוליות מסירקין פיטרו. אז הלכתי לעבוד בבניין. אמנם המשכתי ללמוד את הלימודים שלי בעמל,

אבל עבדתי בסולל בונה. שלא תחשוב שמאז שעזבתי את הקיבוץ המשכתי כל הזמן בסירקין, כי את סירקין בשלב מסויים העבירו לתל נוף ואני עבדתי בבניין עם אבא עד הצבא. התגייסתי לצבא, לחיל האוויר.

ש: היית גיוס '57?

ת: '56. אוגוסט '56.

ש: היית כבר במלחמת סיני, השתתפת?

ת: כן, בטח. הייתי אז טירון. בדיוק הייתי טירון. כבר גמרתי טירונות והייתי בחיל האוויר. מ-'56 עד '59. ב-'59, היות שהיה לי טוב, עד שהתקבלתי לתעשייה האווירית ב-'60 או '59, עבדתי גם כן בבניין. לא בגלל שלא קיבלו אותי לתעשייה האווירית, אבל הגשתי בקשה להתקבל.
ש: היית בתור כמו שאומרים.

ת: הייתי בתור, בדיוק. היה לי גם שם מישוהו שהכרתי אותו, שהייתי שוליייה שלו בסירקין, הוא המליץ עלי ובשלב מסויים קיבלתי מכתב הביתה והתקבלתי.

ש: משם יצאת לפנסיה?

ת: משם יצאתי לפנסיה טובה.

ש: קודם סיפרת לי שב-1953 אבא לקח אותך. את האחות, אסתר, הוא השאיר בקיבוץ?

ת: הוא השאיר בקיבוץ אבל בתקופה מסויימת גם היא עזבה כי היא לא יכלה להישאר שם.

ש: אתה מתכוון לשנה?

ת: אפילו פחות משנה. היא פשוט לא הסתדרה שם לבד. בלעדיי היא לא הסתדרה. ככה היה לה גיבוי שלי ו[היינו] שני אחים אז זה אחרת. היא יצאה משם ובאה הביתה. היתה בבית תקופת-מה ואחר כך יצאה לכל מיני עבודות מזדמנות של הנוער העובד. פה קטיף, פה לעטוף תפוזים.

ש: במסגרת הנוער העובד היא למדה בערב?

ת: לא, היא לא למדה. רק אני בגלל העבודה שחייבו אותי. היא עבדה בכל מיני עבודות מזדמנות.

ש: בוא נתייחס לאחים הצעירים שלך. אני מבין שבארץ נולדו עוד כמה אחים.

ת: עוד חמישה.

ש: ברוך השם כמו שאומרים. כולם היו במסגרת הבית, כל הזמן בבית, או שחלק מהם עברו לפנימיה?

ת: כולם היו בבית. אף אחד לא בפנימיה. כולם בבית.

ש: מה הם עשו? איפה הם התחנכו ולמדו?

ת: בתי ספר רגילים. מה שהיה בפתח תקווה. שניים הלכו בהתחלה לבית ספר דתי, אחר כך הם עברו לבית ספר רגיל. אבל כולם התחנכו פה בבתי ספר בפתח תקווה. לא פנימיה ולא שום דבר. וגרנו באותו הבית. כמובן שבמשך הזמן, כשאני הייתי בצבא שכרנו כבר את הבית הזה, בסביבות '59, משהו כזה. הוספנו עוד חדר ועוד מקלחת ועוד מטבח. קצת יותר התרווחנו. אבל כל העשרה ... היינו גרים שם, בחדר ההוא.

ש: בבית, איך היית מגדיר את עצמכם מבחינת הקרבה אל הדת?

ת: שומרי מסורת. אבא בתקופה ההיא, היתה לו בעיה לפרנס את המשפחה. אם היו אומרים לו בסולל בונה – תשמע, פה עשו יציקה ביום שישי וצריך בשבת לבוא ולהשקות בטון, או דברים כאלה, בשביל לקבל כסף הוא היה הולך. בחגים הוא היה הולך לבית הכנסת. שומר מסורת, בוא לא נתפלסף הרבה.

ש: ביום שישי הייתם עושים קבלת שבת?

ת: קידוש. הוא היה מקדש, זה הכל. לגבי בית הכנסת, אם היתה לו עבודה הוא היה הולך לעבוד. לא היה הולך לבית הכנסת.

ש: הייתם גם שומרי מסורת בסוריה, באותה מתכונת?

ת: אותה מתכונת בדיוק. אני לא יודע אם בשבתות הוא היה הולך לבית הכנסת. אני לא ... בחגים.

ש: הוא היה חובש כיפה?

ת: לא.

ש: יש לי עוד שאלה אחת, אנחנו כבר ממש לקראת הסוף, לגבי שאר יהודי סוריה ולבנון בארץ. אני הבנתי שבפתח תקווה לא היתה קהילה ... משפחות.

ת: עד כמה שאני זוכר רוב הקהילה היתה בשכונת התקווה. הרבה מאוד סורים היו שם.

ש: אבא היה מקיים קשרים עם העדה הסורית?

ת: קשרים עם העדה לא כל כך, כמו שעם קרובי משפחה סורים. אם יש איזה פעיל של הסורים, הוא היה הולך ומדבר עם המשפחה, המשפחה הסורית שהיו גרים בתקווה. היו הולכים לבקר, ביקור משפחות.

ש: כלומר לכם היו קרובים בחיפה? המשפחה גרה בחיפה?

ת: ... יכול להיות שפה המשפחה קצת יותר רחוקה.

ש: אתה מתכוון לשכונת התקווה?

ת: כן.

ש: אתה בעיקר דיברת כל הזמן על הצד של האמא שגר בחיפה.

ת: לאבא קודם כל לא היתה משפחה. היו לו רק דודים ובני דודים. יש לו אחים בארגנטינה.

ש: זו בדיוק הנקודה שרציתי להגיע. מכל המשפחה של האבא הוא הבן היחיד שהגיע ארצה?

ת: ... ולא באותה תקופה. האחים שלו עזבו הרבה לפניו את סוריה ועברו לארגנטינה.

ש: כשאתה אומר הרבה אתה מדבר על?

ת: שנים טובות.

ש: חמש שנים? עשר?

ת: לא מה פתאום. הרבה יותר.

ש: אז הוא הצעיר במשפחה אם כך.

ת: הוא היה הצעיר במשפחה שבתקופת-מה הוא רצה גם להגיע לשם לכיוון, הוא הגיע עד איטליה.

באיטליה החזירו אותו חזרה.

ש: כשהוא היה רווק עדיין?

ת: כשהוא היה רווק עדיין, לא נשוי, הוא רצה להגיע לאחים שלו לארגנטינה. אז הם היו שומרים יותר על נושא הבריאות. הוא הגיע לאיטליה, כנראה שהוא ביקש שם ויזה אולי. אני מתכוון שהוא רצה מסוריה [להגר].

ש: באיזו שנה בערך פחות או יותר?

ת: אין לי מושג, לא זוכר ... שנה כי אני לא נכנס ...

ש: בכל אופן הוא היה רווק.

ת: היה רווק.

ש: מתי הוא התחתן?

ת: אם אני נולדתי ב-36', בערך ב-34'. אחרי שנתיים אני נולדתי.

ש: אז אתה אומר שרוב המשפחה, כמה אחים לאבא?

ת: שניים. הם בסך הכל שלושה אחים. אח ואחות היו בארגנטינה והוא נשאר בסוריה. הוא נדד בין בתי יתומים. הדודים שלו, אחים של האבא שלו, אחים של האמא קצת החזיקו אותו במוסדות. ככה הוא חי.

ש: במהלך החיים אתה אומר, אם היה איזה ארוע של יהודי סוריה בנושא הזה של אחרי קום המדינה היתה בעיה שיהודים לא יכלו לצאת באופן חפשי, אז היו קצת צעקות, עצמות, הפגנות?

ת: אני לא יודע שהוא השתתף בדברים האלה.

ש: אתה לא יודע אם הוא השתתף?

ת: אני בטוח. הוא לא השתתף בדברים האלה. יכול להיות שהקהילה עצמה ... פה היו ארבע משפחות. פה לא היו מארגנים. מארגנים איפה שיש חמולות של סורים. אם אינני טועה גם בחולון יש קצת סורים. בחולון, בתקווה. יכול להיות שאלה מהתקווה עברו לחולון. אני יודע שאלה היו הריכוזים הגדולים של הסורים.

ש: בחיפה היה גם כן ריכוז?

ת: בחיפה אני יודע שהיו סורים, אבל אני לא יודע שהיו סורים חדשים.

ש: כולם היו הרבה יותר ותיקים ...

ת: לא מ-45', אלא הם עלו אולי בשנות הארבעים והשלושים, משהו כזה.

ש: עוד שתי שאלות ואנחנו נסיים. מבחינת התרבות, היה לכם במשפחה, כעולי סוריה, היו אילו שהם זמרים או מנהיג של העדה ככה ש... אותם? איזה רב מפורסם שלכם?

ת: אני לא יודע. זה אולי אבא יודע. ברגע שאבא הגיע לפה לארץ אני לא יודע אם הוא שמר על קשרים. יכול להיות שיש רבנים. אני יודע שהמשפחה של אבי הם רבנים די גדולים. על אחד הרבנים הוא סיפר לי, שהיתה איזו עלילת-דם בסוריה, והסבא שלו נדמה לי היה הנפגע מעלילת הדם. אותו האשימו בעלילת הדם.

ש: אתה מדבר על 1840?

ת: משהו כזה. אני מדבר על שנים עברו. המשפחה של אבא היא משפחה של, אלה עם הטורבן הם לא אנשים רגילים. המשפחה של אבא אלה רבנים גדולים, זה מה שאני יודע.

ש: איך קראו לסבא של אבא, אתה זוכר?

ת: אנטבה, משפחת אנטבה. נדמה לי שכתוב עליו אפילו, קראתי איזה פעם עליו. אמרו שתפסו אותו בגלל עלילת הדם ואז הוא נדר נדר ללכת מסוריה עד טבריה ברגל והוא הגיע לטבריה. אני זוכר משהו כזה. המשפחה שלהם מאוד ...

ש: אתה זוכר גם מי עזר למשפחה, לסבא של האבא, לצאת מהענין?

ת: לא. זה כבר

ש: אם אני אגיד לך משפחת פרחי?

ת: לא ידוע לי. יכול להיות שאבא שלי יודע. אני בהיסטוריה, דברים כאלה, לא חקרתי.

ש: שאלה שניה – מה דיברתם בבית? מה היתה התרבות בבית? אילו שפות דיברתם?

ת: פה בארץ? רק עברית.

ש: שום קשר לתרבות סורית?

ת: שום קשר לערבית, לסורית. שום דבר. מה שכן, אתה יודע, לפעמים כשהיינו נפגשים אצל ההורים של אמא והיה שמחה, ברית או משהו, היינו נוסעים אליהם לכמה ימים לחיפה, זה לא פשוט [לנסוע אז]. היינו הולכים לשם ושם היינו מרגישים קצת יותר את האווירה הסורית. היו מביאים את הזמר, לא יודע אם שמעת עליו, אליהו. אני לא זוכר, היה איזה זמר מפורסם סורי.

ש: שהיה נערץ על היהודים שם?

ת: על היהודים הסורים פה בארץ.

ש: אליהו זה שם יהודי, לא?

ת: כן. משה אליהו.

ש: אז הוא יהודי.

ת: יהודי, כן. הוא זמר

ש: ... לסוריה?

ת: כן. גם בסוריה וגם פה בארץ, משה אליהו זה היה זמר [ונגן] קאנון. היו מזמינים אותו לארועים כל הסורים. זה מה שאני זוכר מהילדות שלי. אני יודע שאבא באמת לא היה קשור מאוד לנושא הזה. הוא היה עסוק עם גידול עשרת "הג'וקים" שלו. היה לו זמן לשטויות האלה?

ש: כן, אבל כאן אתה עלית על נקודה שפעם ראשונה שאני שומע אותה. אותו זמר משה אליהו, עוד בסוריה הוא היה ידוע לכל הקהילה?

ת: אני יודע פה בארץ. בסוריה אל תשאל. פה בארץ אני יודע שבהרבה ארועים של סורים שהייתי היו מזמינים אותו. בחיפה הוא בכלל היה מפורסם. אני יושב שהוא היה אפילו גר בחיפה.

ש: אתה מדבר על שנות החמישים, ששים?

ת: כן.

ש: חוץ ממנו היה עוד מישהו ככה?

ת: לא ידוע לי. אני אומר לך, אנחנו משפחה מנותקת. לא היינו בקהילה. מה שכן, עד לפני איזה שש שנים או משהו כזה, המשפחה, אחי ברוך ועוד כמה בני דודים, התארגנו ואספו את כל המשפחה של האמא. אז הוציאו ספר עם הסבא והסבתא והילדים, הנכדים והנינים. אם אתה רוצה אני יכול להראות לך.

ש: יש גם לברוך את הספר הזה?

ת: כן. לברוך גם יש, עם עץ-חיים [אילן יוחסין].

ש: מתי עשיתם את זה?

ת: אני אגיד לך הכל, פשוט יש לי בלגאן כאן.

ש: "משפחת האמא, ספר המשפחה, משפחת חילוואני בין השנים 1840 ל-1987". זאת אומרת את הכנס עשיתם ב-1987.

ת: את העץ אני לא זוכר אפילו איפה שמתי, אבל עשו גם עץ יפה מאוד.

ש: אתה מראה לי כאן משהו מאוד חשוב.

ת: אתה מעוניין?

ש: כן.

ת: אם אתה קרוב לברוך, אם אתה רוצה אני מוכן להשאיר לך אותו.

ש: אם יש את זה לברוך אין בעיה, אני אגיע גם אליו. אבל יש לי שאלה אליך. האחות שלך, אסתר חילוואני, פירסמה שני ספרים, נכון?

ת: אחותי? לא. היא לא חילוואני, היא אנטבה.

ש: אז במשפחת חילוואני יש מישהי בשם אסתר חילוואני?

ת: יש אסתר חילוואני.

ש: היא פירסמה לפחות שני ספרים. "דמשק שלי" ועוד איזה ספר. לא מוכר לך?

ת: יכול להיות. באמת אני לא יודע. היה לנו מפגש אחרון לא מזמן ואפילו הביאו עדכון, כי בינתיים נולדו עוד, אז הביאו עדכון לספר.

ש: ... דבר יפה.

ת: כן, אני אומר לך, אם תזדמן אצל ברוך, אני פשוט לא מוצא את זה, [תראה] עץ של המשפחה. זאת אומרת הסבא והאבא והאמא של האמא, מזה יצאו שבעה אחים, וכל אחד עם הענף שלו והילדים שלו, הנכדים, נינים.

ש: יפה מאוד. אוקיי, בשלב הזה אני מאוד מודה לך על הראיון.

ת: תודה גם לך.

ש: היית לי לעזר רב.

ת: אם עזרת במשהו, אני שמח.

ש: עזרת מאוד, תודה.